

Темата автокефалия е единствената, която е трябвало да бъде поставена на Всеправославния Събор, смята Бачкият епископ Иринеи

*По време на изказването си на **конференцията «Световното Православие: първенството и съборността в светлината на православно вероучение»** йерархът на Сръбската Православна Църква епископ Бачки Иринеи засегна една от най-острите теми на междуправославните отношения – въпроса за автокефалията.*

Ваше Светейшество,
Ваши Високопреосвещения и Преосвещения,
скъпи братя и съслужители-архиереи,
всечестни отци свещеници, монаси,
братя и сестри!

Смятам, че темата за единството на Църквата и съборността задължително включва и темата за автокефалията, защото автокефалията като структура на църковното устройство, която трябва да бъде опора и потвърждение на съборността и единството на Църквата и в течение на вековете, и на най-новия етап на нейната канонична организация на вселенско ниво, в действителност се превърна в стена на съблазън и в камък за препъване. Вместо да служи на укрепването на

вярата, растежа на тялото на Вселенската Православна Църква и преди всичко на пастирската сотириологична грижа за спасението на душите на вярващите, темата автокефалия за съжаление днес се използва като оръжие и средство за разрушаване на единството на Църквата с тенденция за редеофиниране, ревизия на православната еклисиология по такъв начин, че каноничното безредие и анархия, намесата и нахлуването на каноничната територия на другите Поместни Православни Църкви получават жалко квази-богословско обяснение и оправдание. Пастирският аспект и сотириологичната перспектива на дейността на Църквата в света стават вече неважни и дори се игнорират.

Всичко това виждаме в наши дни върху печалния пример на поведението на Константинополската Патриаршия – нашата Църква-майка, забравила за съжаление какво е истинска майчинска грижа и любов.

Ако разглеждаме църковната автокефалия в историческа перспектива, в контекста на всички събития от историята на Църквата, то могат да се намерят различни определения и теории относно това какво е автокефалия, какви са нейните предпоставки, условията за нейното получаване и предоставяне и т.н. Преди сто години знаменитият Сергей Александрович Троицки, когото аз смятам еднакво и за руски, и за сръбски богослов, написа за днешната ситуация на украинска земя така, сякаш сам е бил неин свидетел. И също както и преподобният Софроний (Сахаров), той изказа своите дълбоки опасения относно действията и теориите, които са се били появили вече по онова време в Константинопол, и които за съжаление се оправдават днес от най-известните богослови на Константинополската Църква.

От известните ни различни определения и описания на понятието автокефалия изводът е много прост: автокефалията е право на епископите на дадена църковна област да си имат собствен самостоятелен и независим Архиерейски Събор, да си избират Предстоятел, чийто избор оттук нататък не подлежи на никакво потвърждение или съгласие от страна на друг, по-висок църковен център, а се приема автоматично от всички Православни Църкви. Всички останали елементи или аспекти на автокефалията са второстепенни: не е толкова важно кой кого споменава, варят ли светото миро самостоятелно или го получават от Константинопол – всичко това са детайли, които не изразяват по същество понятието автокефалия.

В този смисъл автокефалията, особено поради дълбоката ѝ криза, която като цяло е изводима от кризата на цялата църковна практика днес, трябваше както изглежда да стане единствената тема на Критския събор. По предложение и искане на Руската и Сръбската Поместни Църкви тази тема беше задължителна за събора. Бих казал дори, че това е единствената тема, която би трябвало да се обсъди на един Всеправославен Събор. В Събора никога не е имало нищо, което да прилича на научни или богословски конференции – съборно винаги са се разглеждали проблемите, особено ересите или каноничните престъпления, които са заплашвали единството на Църквата.

За съжаление още по време на първите стъпки в подготовката на Критския събор, през 60-те години на миналото столетие, бе съставен каталог, включващ 105 различни теми, което е прекалено много дори за една конференция. И едва в самия край бяха изброени няколко теми, които засягаха онези предизвикателства, изпитания и изкушения, с които се сблъсква днес Вселенското Православие.

Над въпроса за автокефалията, както и над въпроса за църковната автономия се трудеха две или три десетилетия всеправославните предсъборни съвещания и конференции, след края на които се приемаше всеправославен текст, в който за съжаление имаше една точка на противопоставяне – начинът за подписване на общоприетия документ. И когато в Шамбези по време на предварителните заседания ние преди всичко засегнахме темата автокефалия, председателят студено и рязко ни отговори, че и така е загубено твърде много време за други теми (въпреки че повечето от тях не бяха толкова важни), а за темата автокефалия няма време и тя няма да влезе в дневния ред. И, както правилно отбеляза Светейшият Патриарх Кирил, изглежда (не мога да го твърдя със сигурност), че тази тема е била преднамерено свалена от дневния ред. Защото ако съборът беше усвоил онова, което бе направено през десетилетията като общоправославна позиция по въпроса за автокефалията, то това можеше да попречи на трагичните събития, последвали антиканоничното нахлуване на Константинопол във въпросите на вътрешния живот на Руската Православна Църква на украинска земя.

Понятието автокефалия в течение на вековете е претърпявало развитие. Както се знае, през апостолската епоха всяка местна Църква е била цялостна съборна Църква, тоест присъствие на цялата съборна Църква в една местност и по едно време като пълнота на благодатта на Светия Дух в общението на епископа, клира, миряните, вярващия Божия народ.

Поради практически съображения с развитието на Църквата и нейната мисия в света се е оказало, че е нужна тъй наречената митрополийна система. В епохата на Вселенските Събори, особено до IV Вселенски Събор, в Римската империя е имало повече от сто автокефални митрополии. Но е имало митрополии и извън нейните граници, и това е много важно да се има предвид: някои Църкви, намиращи се извън границите на Византийската или Ромейска империя, са били дори по-стари от Константинополската Църква.

Впоследствие се развива система, предполагаща, че няколко епархии влизат в състава на една митрополия, а няколко митрополии образуват по-широко обединение – екзархия. На IV Вселенски Събор се споменава тъй нареченият екзарх на диоцеза – според някои тълкувания това е самият Константинополски Патриарх, но според мен това не е много вероятно. Аз приемам мнението на онези, които смятат, че екзархът на диоцеза е бил предстоятел на една много широка църковна структура.

На IV Вселенски Събор и след него окончателно се затвърждава системата на автокефалните патриаршии, така наречената пентархия (петте апостолски древни Църкви), плюс други Църкви,

например Арменската, Грузинската, които са били извън границите на империята или само частично в нея, и са съществували извън системата на пентархията.

Съдбата на тази църковна структура и организация се е променила рязко с крушението на Константинопол, когато Османската империя е станала неволно приемница на падналата Византия. Дори султанът освен всичките си други титли е бил наричан също така и ромейски император и е смятал себе си за негов законен приемник. И в това си качество султанът, изхождайки от своите мюсюлмански убеждения, е дал на Константинополския Патриарх такива права и пълномощия, каквито в християнската Ромейска империя той не е имал. Константинополският Патриарх е станал етнарх (милет-баши), който е имал не само духовна грижа за православните в Османската империя, но и политическа власт над тях, можел е дори да събира данъци за султана без непосредственото участие на турските власти и чиновници.

Така че още в онези времена се зараждат някои от идеите, получили през XX столетие онова развитие, за което говорихме. Това заключение може да се направи въз основа на историята с томосите, които Константинопол е издавал на автокефалните Църкви, или на ситуацията с признаването на автокефалния статут на Грузинската Църква – та нали не е могло да се каже, че тя никога не е имала автокефалия, и все пак са били намерени формулировки, позволяващи да не се спомене, че става дума не за предоставяне на автокефалия, а само за потвърждение на вече дадената от Антиохийската Църква автокефалия.

В периода XV-XVI в., когато Руската Православна Църква получава автокефалия, се наблюдава разрастване на идеята, че само Константинопол владее темата автокефалия и единолично и самовластно решава какъв обем ще има всяка автокефалия и в каква форма ще бъде предоставена тя. Впоследствие Константинополската Патриаршия все повече и повече ограничава обема на предоставяните от него автокефалии. Може да се каже, че автокефалията, получена от Руската Църква, е била пълноценна, истинска, автентична. На нея приличат автокефалиите на Сръбската и Българската Църкви и някои други, например на Румънската Църква. Някои последващи автокефалии са вече много ограничени, за да се стигне с времето до тъй наречената «автокефалия» на ПЦУ – църква (по-правилно е да се каже лъжецърква), която изобщо няма никаква автокефалия.

Редица изтъкнати богослови в гръцкия свят (а някои от тях са мои приятели от младежките ми години) се придържат към една странна идея, заявявайки, че само от добрата воля на Константинополските Патриарси (или пък обратно, от липсата ѝ) зависи ще бъде или няма да бъде предоставена някому автокефалия. Един от тези богослови, за мое съжаление и огорчение, заяви, че огромна грешка на Константинопол е било да даде, както той се изрази, на «руските орди», «масите от диваци» автокефалия. Той обаче изцяло пренебрегва факта, че тази автокефалия (в началото неофициална, но фактическа, жизнена) е станала принуден от обстоятелствата отговор на това, че Константинопол по това време е бил униатска Църква: [в Москва подкрепилият унията митрополит] Исидор е бил просто изгонен и никакви униатски програми не са били приети.

Нещо подобно се е случило и със сръбската автокефалия през XIII в.: тогава е имало латинско царство в Константинопол; в емиграция в Никея и на други места е имало само останки от Византия, Константинополският Патриарх е бил в изгнание. А Сърбия още тогава се е намирала (намира се и досега) на границата на западния римски и източния православен свят. Католическото присъствие и прозелитизъм се усещали силно – дори родният брат на свети Сава в Черна гора бил католик. Светителят Сава е трябвало да крепи Православието на своя земя – това не било въстание срещу съществуващия ред, в каквото са го обвинявали, а и до днес някои го обвиняват, а просто борба за Православието, което е един от основните аспекти на живота и задача на една автокефална Църква.

Днес вече не съществува нито Византия, нито Османската империя, Константинопол вече не е «град на царя, сената и синклита», не е град дори на султана и пентарха – Константинополският Патриарх. Това дори не е столица на Турция, а голям, но все пак не първенстващ град. През изминалите столетия са се появили нови автокефалии – невинаги доброволни, а понякога принудени от обстоятелствата. И в това ново време колко по-малко власт остава на Константинополската Патриаршия: тя не само е изгубила властта над всички страни и Църкви, които са били в нейно подчинение по турско време (както е известно, тогава Константинополската Патриаршия просто е погълнала насила и българската Търновска, и сръбската Печка, и другите юрисдикции; останали са само онези юрисдикции, които са били извън границите на Османската империя – например, нашата Карловашка митрополия и Патриаршия, известна на русите защото Сремски Карловци са били център на руския емигрантски живот и т.н.). Тя е останала без по-голяма част от паството си на собствена изконна територия в Мала Азия, и същевременно в нея много силно се проявяват неопапистките теории, известни още от времето на Мелетий (Метаксакис), след това на Атинагор и особено, за съжаление, в наши дни.

В този смисъл когато разглеждаме практиката на предоставяне на всякакви видове и форми на автокефалия, [трябва] да различаваме пълната, истинската автокефалия от непълната, частична и условна автокефалия. Пример за това е Еладската Църква в Гърция. Тя не е получила пълна автокефалия и не я притежава и до днес: избира си свой Събор, но Предстоятел не избира. В Атина няма Предстоятел – има само Свети Синод, който си има председател, но няма Предстоятел на Църквата. Това напомня ситуацията в Русия след Петър Велики, когато не е имало Патриарх – само Синод и обер-прокурор. По-нататъшните крачки в тази посока са ясни – следва видима, фиктивна, по същество несъществуваща автокефалия, каквато е ограничената автокефалия на Църквата на Чешките земи и Словакия и някои други автокефалии.

Но «автокефалията», дадена на украинските разколници, изобщо не е автокефалия и дори не е автономия. Онези права, онази свобода, с които се ползва, например, Украинската Православна Църква като автономна и самоуправляема Църква в рамките на Руската Православна Църква, или които нашата Сръбска Църква даваше навремето на разколниците от Северна Македония (те приеха предложението, а после се отказаха да го приемат), са много по-дълбоки, широки и сериозни, отколкото онази уж автокефалия, която е дадена на разколниците. В дадения им «томос» не само се предполагат многобройни ограничения – там директно се казва, че за своя власт, началство, глава те трябва да смятат Константинополският Патриарх. Особено жалко е, че в този «томос» вече дори не се споменава Господ Христос като Глава на Църквата, за разлика от

по-ранните томоси, и се казва, че Константинополският Патриарх е на земята глава на Църквата. Разбира се, всичко това е свършено неприемливо и недопустимо за православната съвест и означава ревизия на Евангелието, ревизия на Новия Завет.

Аз питам себе си и вас, Ваше Светейшество, скъпи отци и братя: какво да правим днес, как да намерим изход от тази изключително дълбока криза, обусловена също така и от геополитически фактори, от външен натиск и дори от свършено открита, непосредствена намеса на представителите на западните сили, особено на най-голямата западна сила, но имаща и вътрешни огнища, вътрешни корени? Това не са само някакви действия на Константинополския Патриарх – те са възплъщение на тенденция, която за съжаление се развива в рамките на новата теория на неопапизма.

Изхода виждам, от една страна, в това да се освобождаваме, по възможност напълно да се освобождаваме от всякакво външно влияние и натиск. На всички ни е известно, че не само украинската власт [оказваше натиск] по времето, когато разколниците бяха автоматически, с едно драсване на перото, признати не само за истински йерарси (нещо, което не е имало досега), но веднага след това и за автокефалия – това е безпрецедентно явление в историята на Църквата. От всяко влияние на властите – и вътрешно и външно, в това число и в условията на натиск, трябва да бягаме, да му се съпротивяваме, пример за което показва Руската Православна Църква в течение на 70-годишния съветски период на своята история: тя никога не се поклони на друг цар освен на Небесния Цар, и на никой друг господар освен на Господа. И това е пример за всички нас. Мисля, че нещо подобно се е случвало и в други Църкви, но не в толкова остра форма.

Какво още трябва да се прави – смятам това за дело и смисъл на нашата конференция – трябва да се развиват здрави, истински православни, светоотечески понятия и идеи за автокефалията, съборността и първенството (това е триптих, три неща, органично свързани помежду си), за разлика от вътрешната идеологизация, абсолютизация, създавана от Константинопол, известната вътрешна секуларизация на понятието автокефалия и изобщо загубата на истинското църковно самосъзнание, без което ние не можем да вървим напред.

Смятам, че създалата се ситуация е много трагична и опасна, но съм сигурен и в това, че както в деня Петдесетница, така и през цялата църковна история Светият Дух ръководи Църквата. Спасителят ни убеждава, че "портите адови няма да ѝ надделеят", и аз съм сигурен, че ще се намери някакво решение. Защото ако този разкол продължи прекалено дълго, то, за съжаление, ще бъде неизбежен нов разкол, подобен на онзи, който се случи през XI в., и вината за това ще бъде върху онези, които са го предизвикали.

Дай Боже това да не се случи, дай Боже с течение на времето ситуацията да се излекува по някакъв начин, и до тези дни да доживеят в това число и хората, вече навършили определена възраст.

Източник: <https://mospat.ru/bg/news/88061/>